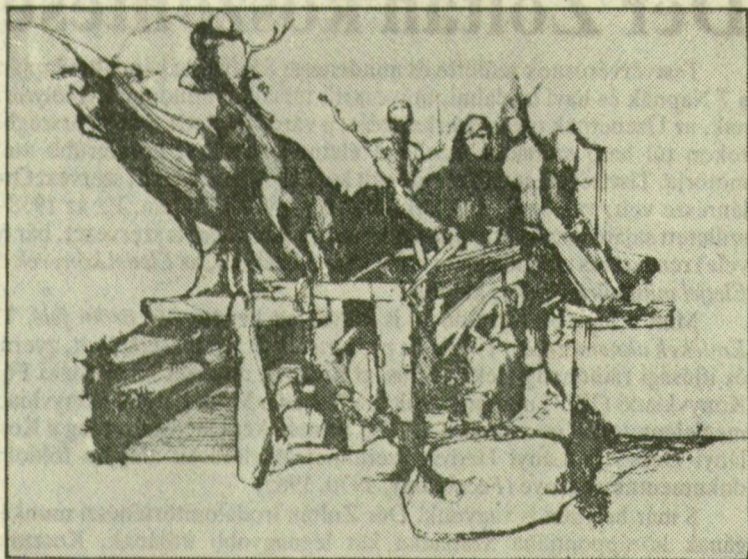

LŐRINCZ RÓBERT: A PUSZTULÁS

ELŐD LÁSZLÓ Úton Tobozóba

Értsd meg a kort,
ha benne akarsz élni!
Nem lehetsz don kihói,
és szancsó sem fog
mindig elkísérni!
Malmot ha látsz,
csak sarkantyúzd lovad!
dulszineád, a szép tobozói,
másokkal mulat...
Malom a világ?
vagy órtorony világú?
szűzföldeken lépünk?
vagy más is járt itt?
Menj, és győzz
vagy hagyj ott a fogad!
Megáll a próbát —
Gondolkozz!
csak ne gyanúsán sokat...!

Az is az anyanyelvünk...

BESZÉLGETÉS GYULAY ENDRE MEGYÉS PÜSPÖKKEL

Amikor neve fönnmaradásának 850. évfordulóját ünnepelte Tápé, és a templomban irodalmi estet rendeztek, emlékérmeket adtak át a vendégként jelen lévő Gyulay Endre szeged-csanádi megyés püspöknek is. Azért vendégként volt jelen, mert Szent István kora óta Tápé egyházközségéhez tartozik. Átvéve az emlékérmeket, rövidke beszédet mondott a főleg néprajzi érdeklődésű közönség előtt. Azt fejtette többek között, műmianak kell tekinteni népművészetünket, vagy eleven szervezetnek? A néprajzosok ugyan évtizedek óta kongatják a harangot, és a szokások, népmesék huszonegyedik órájáról beszélnek, ilyen fordulatot — múmia vagy élő ember? — még nem hallottam. Megkértem tehát, fejtsse ki a témához kapcsolódó nézeteit. Tartalmas beszélgetés kerekedett rövidke találkozóinkból. Ime:

— Netán születési joga szölt bele a néprajzba?

— Apám majsai, anyám bicskei, rendes körülmények között nekem Taliándörögdön kellett volna megszületnem, de Battonyán jöttem a világra. Már ebből kitűnik, születési jussról nem beszélhetünk. Középsikolás koromban az akkori püspöki titkár kimondta rólam, nincs papi hivatásudatod, ezért el is tanácsoltak a kis szemináriumból.

— Erre szokták mondani, némelyik titkár mind egyforma?

— Ne menjünk ebbe most bele, inkább azt mondanám, amit a magam korosztályából sokan elmondhatnak: én is a népi frókon nevelkedtem. Illyés, Feja, Lakatos Vince, meg a többi...

— Gondolom, elsősorban a katolikusok jöhettek szóba.

— Nem válogattam közöttük vallásuk szerint. Ne felejtse el, reformátusi gimnáziumban is jártam egy rövid ideig, már csak ezért se választhattam volna külön őket, de meg se fordult bennem ez a gondolat. Kétúton magyartanárom volt a piarista gimnáziumban, Halász József, ő kapott rá bennünket a népi frókra, mégpedig a lehető legjobb módszerrel: a műveket adta a kezünkbe. Hogy mit tanultam tőlük? A magyarságtudat csodálatos tárháza voltak, elsősorban azt, de evvel együtt járt a népi értékek megbecsülése is. Családunk körülményei megkövetelték, hogy nyaranként mindig dolgozzam valahol. Amikor éppen cséplőbanda tagjaként töltöttem a nyarat, valaki azt jöveddöntte, nagyon jó népi értelmiségi lesz belőlem, mert közvetlen közrelátó tapasztaltam meg a kétkezi munkát. Ha folytathatom a sort, akkor még azt kell elmondanom, hogy teológiai tanárként számos nagyságot is meghívtunk a szemináriumba, előadást tartani. Bálint Sándort is, Koch Sándort is, Ábrahám Ambrust is. Bálint Sándornak például ilyenkor teremtdött alkalma, hogy kapcsolatot teremtsen akár a Dunántúl papjaival is. Ha tehát azt mondom, közeli kapcsolatom volt Szeged Európa-híru néprajztudósával is, talán nem tűnik a templomi fölhasználásom a partvonalon kívüli bekiabálásnak.

— Ha annak tűnt volna, biztosan nem jöttem volna további részletekről érdeklődni.

— Sok ága van annak, hogy a múmia szót bele merem keverni. Mindig örültem a gyűjtéseknek. Erdei Zsuzsára is gondolhatok. Kodály Zoltánra is, de még Polner Zoltánra is, a maga kollégájára. Nagy értéket látok bennük, akár műveltségbeli, akár magyarságbeli oldalát nézem. Olyan kincset adnak át az utókor-nak, ami nincsen sehhol máshol. Ne legyen azonban szentségtörés, amit most mondok: ezek az alkotások haldoklanak. Minden, ami csak gyűjtés, ami csak földolgozás, nem igazán él már. Előnt a gyönyörűség mindig, amikor például Kodály földolgozásait hallom, sőt a Kodály-mise is nagyszerű, de az igazi népdal nekem mégis jobban tetszik.

— Biztosíthatom, nincsen egyedül vele.

— Tudom, persze, a földolgozók is arra törekedtek, hogy mentseik értékeit, és ha ők föl nem lépnek munkásságukkal, talán észrevétlenül veszett volna ki a népművészetünk, de mégis ezt kell mondanom. Úvölt a rádió és televízió, közben, sérés ne legyen belőle, sok selejtet is beleüvölt a fülünkbe, mi pedig szépen, csöndben leszoktunk róla, hogy

magunk is énekeljünk, vagy magunk is meséljünk.

— Elűntek a mesélő alkalmaink is. Nincsen kukoricafosztás, fonó, tollfosztás. A kombájn pedig nem mesél, miközben letöri a kukoricát.

— Tudom, hogyne tudnám, és semmi pénzért se akarnám visszahozni azt a munkát, de a szívem fájtát az alkalmak járulékaiknak az elmúlása miatt.

— Azért alakultak a népi együttesek, hogy őrizzék, és továbbadják kincseiket.

— Igaz, és elismeréssel kell adóznunk munkájukért, de mégis óriási a különbség: ha színpadon látok valamit, akkor én már passzív befogadóvá váltam. Amikor a lakodalmas még nem produkcióként állt elem, hanem a maga valóságában, akkor a rigmusok és tréfák közvetlenül szóltak hozzám is, és minden résztvevőhöz, mert abból a közegből valók voltak. A színpadon már minden másként cseng. Nem él már igazán, ami igazán magyar! A miénket, a saját kincsünket veszítjük el vele. Mondta az előbb, hogy eltűntek a mesélés alkalmai. Igaz, de mi már a gyerekeknek se mesélünk! Rábízunk a rádióra, a televízióra azt is. A közvetlenül szóló mese helyett gépi mesét szolgáltatunk. Csak az tudhatja, hogy mi a különbség a kettő között, aki még hallhatott neki szót. Nem hiszem, hogy nagyon túlzok, de nekem a madachi falanszter szürke-sége jut eszembe mindig, ha gép közvetíti azt, amit az élő szónak kellene közvetítenie.

— Tehát nincs már élő népművészetünk.

— Életben tartott népművészetünk még van. Az pedig olyan, mint amikor az

orvosok tartják életben a beteget. Néhány szerve még működik, de ha a gépeket kikapcsolják, meghal. A nép mindig kifejezni akart valamit a művészetével, mi már nem kifejezni, csak bevenni akarunk: halljam, halljam, halljam, ez a fontos. Én legalábbis nem tapasztalok újabb alkotásokat.

— És a népművészet tárgyi oldalán?

— A népi iparművészetre gondol? Nem merek ennyire bátran nyilatkozni, de úgy érzem, eluralkodik a piaci, sőt inkább a bazári jellege annak is. Amit megvesznek, azt csináljuk! A népviselet is megmaradt bemutatási tárgyként, megkülönböztető jellel, de otthon már senki nem hordja. Időnk, alkalmunk sincs rá, hogy viseljük. Semmire sincs időnk. Ünnepeink se tudunk már.

— El-elstíruj mindezt, de ettől semmi nem változik meg.

— Tölem se kérdezze, hogy mit tehetünk ellene, mert nem tudom. Azt hiszem, útjaink az ellenkező irányba vezetnek, lehet, visszafordíthatatlanul. De megszólalunk, szóva tennünk akkor is kötelességünk. Legfőképpen ilyen nagy fordulópontokon, mint a tápai ünnepség is volt.

— Az egyik előadó tiszteletre méltó igyekezettel szavalalkolta meg, mikor mennyivel volt elmaradva Tápé Szegedtől.

— Emlékszem rá, félreértésre adott okot. Azért is mondtam, nem hiszem, hogy a huszadik század előtt ne lett volna kultúránk. A műveltséget és a technikát soha nem szabad összetévesztenünk. Olyan bölcs parasztemberekkel találkoztam eddigi pályám során, noha iskolázatlanok voltak, hogy városi párjuk eddig még nem került elő. Nagyszerű tanácsokat is kaptam tőlük az életben való eligazodásra, noha nem aszfalton jártak, földes szobában laktak, és kemencével melegítették a lakásukat. Ha mindezt lemaradsként értékeljük, akkor vegyük tudomásul azt is, hogy villámgyorsan fölzárkózik korunk. De csak ebben! Hogy mit veszítünk közben? Például népművészetünket. Pedig az is anyanyelvünk volt...

HORVÁTH DEZSÓ

Keressünk Brechteket?

A közelmúltban megtiszteltek azzal, hogy zsűritagnak hívtak egy szakmai bizottságba. Azt kellett eldönteni, hogy a négy pályázó közül ki kapja meg a nagy múltú fővárosi színház művészeti vezetői állását. Végül is tíz szavazattal egy ellenében a társulat népszerű színművészt választotta a bizottság, s azóta már ki is nevezte őt a Fővárosi Tanács erre a posztra.

Látszólag minden a legnagyobb rendben van tehát: több jelölt volt, érvényesült a demokrácia, a bizottságban az érintett színház megfelelő arányú képviselőt kapott, a szakigazgatás elfogadta a színházi szakma véleményét, s mindez tisztességes nyilvánosságot is kapott. (Igaz, a három eredménytelenül pályázó személyt játékon homály fedi, de ismerve a hazai közvéleményt, jobb ez így: kárörvendő, ha éppen nem gúnyos megjegyzéseket kaphatnának, mint hoppon maradtak, pedig csak az történt, hogy egy negyedik pályázatot meggyőzőbbnek tartottak.) Miért írtam akkor mégis, hogy „látszólag” van minden rendben? Mit lehet még ennél jobbat kitalálni? Valószínűleg semmit. Mégis úgy érzem, hogy nincs igazán minden rendben. Különösen, ha a színházigazgatói posztra kiírt eddigi pályázatokra gondolok, s még inkább érzékelek egy nagy adag bizonytalanságot, ha azok a színházvezetők jutnak eszembe — igazgatók, művészeti vezetők, főrendezők —, akiket mostanában neveztek ki, minden pályázat nélkül.

A Művelődési Minisztérium illetékeitől sokáig azt hallottam, hogy nincs elég színházvezetésre alkalmas személyiség. Bevallom, ezt akkor sem hittem el; valószínűleg szűk körben nézhettek körül. Egy ország két tucatnál is több működő színházi intézményében mindig ott van az a nyolcvan-száz potenciális jelölt, akik közül a huszonöt vagy ötven vezetőt ki lehet választani.

A baj — vagy érdemes árnyaltabban fogalmazni: a bizonytalanság gyökere ott van, hogy tisztázatlan Magyarországon, mit lehet (kell) elvárni egy színházigazgatótól, főrendezőtől, művészeti vezetőtől, és milyen legyen a két vezető kapcsolata. Ki adja a „fazont”, az egyéni arculatot a színháznak? Az igazgató vagy inkább a főrendező? Esetleg mind a kettő. Mi történnék ott, ahol a főrendező mellett más karakterű, de azonosan erős rendezőegység is van a társulatnál? Egyáltalán, több erős, stílusmeghatározó személyiség kell, vagy mindenki álljon odébb, mert a színház a főrendező, esetleg az igazgató?

Ezek a kérdések akkor is a bizonytalanság forrásai, ha az élet sokféle választ adott már rájuk. Kaposvárott például Babarczy László rendező az igazgató, de nyilvánvaló, hogy Ascher Tamás és Ács János talán meghatározóbb rendezői egyéniségek, mint a direktoruk. A Katona József Színházban a Székely-Zsámbéki páros vezeti a színházat, és senki előtt sem vitás, hogy egyenrangúan fontos rendező személyiségek. A Nemzeti Színház igazgatója viszont, Malonyai Dező, aki soha nem volt rendező, múltja alapján inkább színházi menedzsernek lehetne nevezni; ott Vámos László főrendező a színház arculatát meghatározó személyiség — nem annyira rendezőivel, mint színházvezetői személyiségeivel.

Íme, néhány példa, s mindegyik azt bizonyítja, hogy a színházi élet sokféle megoldást ismer, s valójában egyikre se lehet ráfogni, hogy ez modellértékű, te-

hát így helyes, így kell csinálni. Ha vezetőváltás van, akkor ilyen vagy olyan képlet szerint kell az állásokat meghirdetni, s a pályázatokat elbírálni.

A bizonytalanság mégsem az élet produkálta sokszínűség miatt létezik. Ellenkezőleg. Egy nagyon határozott színházvezetői modell él a szakma tudatában, s óhatatlanul ezt mintázza a mai, sőt a holnapi színházi életben is. Ez a modell, némileg persze leegyszerűsítve, így fogalmazódik meg: úgy kell csinálni, ahogy Reinhardt, Sztanyiszlavszkij, Brecht vagy Brook! Magyarán: egy különleges tehetségű író, színész, rendező — legjobban, ha mindhárom egyszerre — legyen olyan sugárzó színházi egyéniség, aki befolyásolni tudja akár a színháztörténelmet is.

A színháztörténelem sok olyan példát ismer, amikor egyetlen ember határozott meg mindent: programot, stílust, karaktert, hatáskört. Tehát mindazt, ami az együttest, játszóhelyet, produkciót egyedivé tette. A kérdés nem az: kellenek-e nekünk ma Brechtek, Brookok, Sztanyiszlavszkijok, hanem az, hogy meg lehet-e hirdetni pályázatot, amelyben a követelmények a jövő Brechtek, Brookok és Sztanyiszlavszkijok legalább valamilyen embrionális, jelenlétét írják elő. A kérdés abszurditása nyilvánvaló, pedig a pályázatok meghirdetésének, megítélésének, a kinevezéseknek, mintha ez a színháztörténelmi modell lenne a mintája. Pedig igen csekély az esélye annak, hogy a holnap magyar Brookjára pályázat útján kell (lehet) ráakadni.

Számomra az látszik rokonszenves vezetői modellnek, amikor az igazgató felvállal egy meghatározott társadalmi programot, s ehhez keres(nek) olyan művészeti vezetőt (főrendezőt), vagy több rendezőt, akikkel ezt a társadalmi programot (kiknek, mit akarnak játszani) művészi egyéniségük erejével meg tudják valósítani.

Erre a kettősségre már csak azért is szükség lenne, mert a színházban művészeti kérdésekben nem lehet demokrácia. Nem szabad szerepet osztani demokratikus alapon, minden egyes produkcióhoz az elérhető legjobbkat kell választani. A rendező stílusi ízlését sem lehet többségi-kisebbségi alapon megítélni. Viszont a színház, mint munkahely, egyenlő állampolgári jogú emberek intézménye, ahol ebben az értelemben éppen úgy az általános jogoknak és demokratizmusnak kell érvényesülnie, mint bármely más munkahelyen. Eppen ezért felelős egy személyben az igazgató. Sőt, azért is, hogy a társadalom által jóváhagyott (elfogadott, állami vagy egyéni erőkből anyagilag támogatott, a közönség által visszaiagazolt) programot a rendező ízlése, tehetsége mennyire szolgálja, vagy mennyire „mást játszik”.

S ha mást játszik, akkor hogyan születnek meg a mai Brookok, Brechtek? — kérdezhetik vissza. Bízunk a színház belső önfejlesztésére. Az élet — a példákban már idéztük — sokszínűsége igazolja, hogy a képzeletbeli modell csak arra alkalmas, hogy jó felé induljunk, ám hogy hová érkezünk, az csak részben függ az indulás irányától. Viszont fölösleges olyasmire pazarolni az energiát, ami már az indulásnál is nyilvánvaló tévutat jelent. Ez elkerülhető, ha a pályázatok megítélésének modellje a fentebb leírt kettős vezetés.

BERNÁTH LÁSZLÓ

Az Üszkös utcai faház

1.

— A múlt hónapban teljesen „leálltam” — mesélte Kolumnai, a hírlapíró —, nem írtam egy betűt sem, a szerkesztőségben csak a falat néztem, ami jöllehet nem kis munka, ahhoz viszont elég kevés, hogy az ember a Lesóharcsa pjt-nél vacsorázzék, másfél nappal fizetés előtt.

— Mit csináltál, ha nem írtál? — kérdeztem Kolumnait.

— Gondolkoztam. Gondolkoztam, ha ugyan gondolkozásnak nevezhető a bajsztepdéséssel egybekötött körömrágás, aminek tartama alatt kileltároztam azokat a kis és nagy hibákat, melyeket csokorba szedtem az elmúlt néhány fényév során... s melyek között jó döntések csak elhanyagolható mennyiségben szerepeltek — bár az utóbbiak azzal jártak, hogy most sokkal szívesebben és jobban élek, mint egykori felsőoktatási évfolyamomból bárki. — Mindezeket gondolkodtam tehát, s már kezdtem belebetegedni, amikor...

— Mi történt ekkor? — kérdeztem.

— Találkoztam V. Z. Zs.-vel, a szöke, egykori medikával. V. Z. Zs. kezét homlokomra tevte (miközben aggodva ráncolta a száját), majd hegyi túrát ajánlott a gondolkodás ellen. Ingyenyjegyeket is szerzett kettőt, és így másnap elindultunk, el bizony, a hegyek felé.

2.

... A vonat ritmikusan csattogott a váltókon, ringatózott is egy kissé, én pedig lelkesen ecseteltem V. Z. Zs.-nek a büféskocsiban való utazás előnyeit..., mely kocsiiban egy idő után meg is jelentünk, bár ne tettük volna. V. Z. Zs. ugyanis kecsesen megivott két káffát, majd észrevett egy ritmikusan bóbiskoló, borostás alakot, és „Szia, Sörte!” kiáltással a nyakába ugrott. Az alak horkantott, fölébredt, felugrott, s kialvatlan, véres szemekkel bámulta a lányt.

— Ez Sörte, a volt férjem — magyarázta V. Z. Zs. vidáman.

— Ez pedig — mutatott rám —, nos, ez itt...

— Tiszteletem — morogta Sörte, s nem tisztelt, V. Z. Zs. viszont egész úton vele foglalkozott: csacsogott és cseverészett Sörtének (-vel), valamint S. borostáit simogatta, csak úgy sercegett az ötnapos szakáll, én pedig úgy éreztem magam, amint libikókán a harmadik — (mondta Kolumnai, majd folytatta):

„Ha ez lenne az Orient-expressz, ki kellene siklatni”, gondoltam, „vagy legalábbis meghúzni a vészféket.” — De nem húztam meg, mert

már Kispesztén jártunk, majd következett a Nyugati... Erősen reméltem, hogy ott végre búcsút veszünk Sörtétől, eleszi a fene valahová, de legalábbis másfelé utazik, mert kezd nyomasztólagn hatni: egyrészt hat méterrel magasabb nálam, s huszonötlet súlyosabb — kilóban —, másrészt pedig úgy látszik, mégis kiadulta magát, mert ha ránéz V. Z. Zs.-re, már magától is serceg a szakálla.

— Természetesen Sörte velünk tart, rég látta fatornyos falucskámát, benne az Üszkös utca 13. számú házat, ahol van még némi ingósága — közölte V. Z. Zs. dallamosan, mint egy idegenvezető; én pedig: „Mi a lótszút akar ez a nő?” — kérdeztem magamtól a miskolci vonaton, hiszen V. Z. Zs. az imént sugta meg, azért vált el férjétől, mert Sörte úgynevezett „zuegő”, és ő ettől undorodik... — Brrr — mondta V. Z. Zs. hatáson, s még meg is rázkódott.

Most pedig: Sörte így, Sörte úgy... Szürkült már az ég, mire a vonat Miskolcra ért, és öreg este lett, mire megérkezett B.-be, mégpedig taxival, illetve „lórén”, merthogy busz már nem járt — (mesélte Kolumnai, belelkesedve). — Sőtét volt az Üszkös utca, kihalt maga B., a falu; V. Z. Zs. s az ex férj otthonosan,

magam erős szorongással bújtam be a gerendamennyezetű, palóc kuli-pintyóba. V. Z. Zs. asszonyos mozdulatokkal pakolt ki a bőröndből, befűtötte a búbot, S.-sél pedig váratlanul közölte, hogy a küsszobában a helye. — „Ágyazz meg magadnak, ha akarsz!” — és magunkra húzta az ajtót, valamint a paplant.

... Sörtétől csak akkor kezdtem el igazán félni, mikor fölfedeztem: V. Z. Zs. az ágy mellé készítette a kisbaltát. — Ha kijön, rögtön üssed — susogta szöken a humánus med. univ., s így folytatta: — Te édes...

— Most akkor üssem, vagy édes vagyok?

— Mind a kettő — sugta V. Z. Zs. —, „teljesen meg lettem duplázódva”, véltem, és...

3.

— Azután mi történt? — kérdeztem izgatottan Kolumnait.

— Azután az történt, hogy a harmadik éjjel Sörte ránk gyűjtötte a házat, s kevés híján bennégtünk. Még aznap hazautaztam, gondolkozási kényszerem elmúlt, és írok, mint a vízfolyás. Azóta kerülöm V. Z. Zs.-t, véleményem szerint kissé túlságosan kedveli a feszültséget — fejezte be történetét Kolumnai, a hírlapíró, s érdeklődve várta a hatást.

FARKAS CSABA